

УДК 811.111.‘37’373’38

СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ДІЄСЛІВ КАТЕГОРІЇ ПОЗИТИВНОЇ ОЦІНКИ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Островська О. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Поплавська Л. Л.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено аналізу особливостей реалізації категорії оцінки в художньому дискурсі за допомогою дієслів-репрезентантів із семою позитивної оцінки та дієслів-замінників. Ядром лексико-семантичного поля дієслів-репрезентантів позитивної оцінки є дієслово "to like".

Ключові слова: лексико-семантичне поле, категорія, позитивна оцінка, дієслова-репрезентанти, дієслова-замінники.

Островская А. Н., Поплавская Л. Л. Семантическое поле глаголов категории положительной оценки и его реализация в художественном дискурсе. Статья посвящена анализу особенностей реализации категории оценки в художественном дискурсе при помощи глаголов-репрезентантов с семой положительной оценки и глаголов-заместителей. Ядром лексико-семантического поля глаголов-репрезентантов категории положительной оценки является глагол "to like".

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, категория, положительная оценка, глаголы-репрезентанты, глаголы-заместители.

Ostrowska O. M., Poplavska L. L. The verbs of the semantic field of the category of positive evaluation and its realization in discourse. The category of evaluation as the linguo-stylistic conception is defined as appraisal meaning within semantic structure of the word which realizes the attitude of the language collective to the words correlation with the word conception or object (good/approve). The category of evaluation is closely connected with the denotative and connotative meanings. The word in the plan of content can be distinguished as positive and negative and in plan of expression as implicit or explicit. In the context the word can attain an evaluative component of good quality and this component can be realized implicitly or explicitly depending on the author's outlook.

The category of evaluation is characterized as the structure of the lexico-semantic field. The article is devoted to the peculiarities of the realization of the category of evaluation in the discourse by means of the verbs of representation with the seme of the positive evaluation. These verbs are divided into three groups: (a) the verbs which possess a distinctive seme "evaluation". The verb "to like" is a nucleous of the lexico-semantic field of the positive evaluation; (b) the verbs which express an evaluation contextually (to agree, to admit, to adopt, to approve, to dream, to hope, to expect, to praise, to pride, to value, to wish, to want); (c) the verbs of substitution (to do, to be). These verbs can be considered as the auxiliary and representative. In both of these functions they explicate the category of evaluation.

Key words: lexico-semantic field, category, positive evaluation, verbs of representation, verbs of substitution.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Основу всіх семантичних полів формують ті чи інші семантичні категорії, які є мовною інтерпретацією і реалізацією понятійних категорій. Суть та реалізація категорії оцінки за допомогою дієслівних засобів ще недостатньо вивчена. Актуальність дослідження дієслівних засобів категорії позитивної оцінки зумовлена їхнім значним семантичним потенціалом у структурі англomовних художніх творів, а також когнітивними, дискурсивними та ергономічними можливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістиці категорію оцінки визначають здебільшого як позитивну чи негативну кваліфікацію предмета думки [5], або ж як позитивне чи негативне бачення щодо того, що називають цією лінгвістичною одиницею [3, 10], або як «судження мовця, його відношення – схвалення-несхвалення, бажане-небажане, захоплення, які становлять одну з основних частин стилістичної конотації» [16, 38]. Водночас «оцінка» кваліфікується в лінгвістиці як закріплене

в семантичній структурі слова оцінне значення, яке реалізує відношення мовної кількості до співвіднесеного зі словом поняттям або предметом на кшталт «добре-погане», «схвалення-несхвалення» [2, 117]. Існує і ширше розуміння змісту категорії оцінки: оцінка як висловлювання про цінність в об'єкті, тобто корисність, засіб задовольнити потреби [11, 3], «оцінка» як аксіологічне значення [1, 6]. У способах вираження оцінних значень мови, на думку О. М. Вольф, виявляється індивідуальність, і вона пояснює це насамперед тим, що оцінка репрезентує інтенціональний аспект мови, де переломлення картини світу у свідомості мовця ускладнюється низкою чинників. У процесі оцінювання завжди певною мірою присутні об'єкт і суб'єкт [8, 13].

В. А. Кузнєцова представила класифікацію негативних оцінних засобів щодо змісту. Вона розділяє їх на слова-оцінки, інтелектуально-логічні оцінні одиниці та емоційно-забарвлені одиниці [12, 12]. О. Ф. Петрищева визначає слова-оцінки як прикметники і прислівники, які жодних реальних пози-

тивних або негативних ознак не називають і служать лише для оцінки явищ, позначених словами, що поєднуються із цими прикметниками та прислівниками [13, 164]. Л. Г. Барлас, кваліфікуючи оцінну лексику як слова, які виражають поняття про почуття, тобто називають саму емоцію, виокремлює дієслова (любити/ненавидіти) [4, 147].

Як видно з аналізу теоретичних поглядів стосовно лінгвістичного аспекту оцінки, автори до першого розряду оцінної лексики відносять емоційно-оцінні прикметники, прислівники, іменники, дієслова.

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – визначити прагматичний потенціал дієслівних засобів реалізації категорії оцінки. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: дослідити утворення лексико-семантичного поля категорії позитивної оцінки, експлікованого дієслівними засобами; визначити центр і периферію цього поля; установити, як саме допоміжні дієслова виконують функцію оцінювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лінгвістична реальність семантичних категорій і їхня онтологічна природа постає як відображення тих чи інших відношень об’єктивної дійсності (часових, просторових, якісних, кількісних та ін.) у свідомості людей у вигляді певних семантичних категорій. У мовному знанні (і свідомості) мовця існує потенційна здатність виразити той чи інший варіант цієї категорії певними мовними засобами. Мовець у кожному мовленнєвому акті здійснює вибір тих засобів, які найбільше відповідають загально-смісловому (емоційно-експресивному) напрямку висловлювання [7, 136].

Для оцінності як мовного явища характерна польова структура з відповідним центром і периферією. Одиниці з більш вираженим оцінним значенням перебувають ближче до центру множини, одиниці з менш вираженим оцінним значенням – на периферії. Критерієм периферійності/ядерності оцінки є місце оцінного компонента в словникових тлумаченнях. На периферійність часто вказують словосполучення типу «іноді має значення», «у деяких випадках» та ін.

У статті ми розглядаємо семантичне поле дієслів-репрезентантів позитивної оцінки, тобто дієслів, які самі вказують на оцінку. Групу дієслів-репрезентантів категорії оцінки класифікуємо на: а) дієслова з наявною диференційною семою оцінки; б) дієслова, які виражають оцінку контекстуально; в) дієслова-замінники, тобто ті, що можуть самі експлікувати оцінку або виступати з узуально закріпленою за ними оцінною семою.

Дієслова з наявною диференційною семою оцінки

Ядро лексико-семантичного поля (ЛСП) позитивної оцінки становить дієслово “to like”. Воно є найбільш загальним за значенням, експлікує не занадто сильне і глибоке почуття, яке має інтелектуальну та емоційну основу, позбавлене специфічних форм прояву і таким чином осмислюється як вираження постійних властивостей людини (симпатія, прихильність) або її дійсного стану (задово-

лення) [15, 266]. До цього поля в контексті нашого дослідження ми відносимо ще низку дієслів, які за своїм семантичним значенням створюють периферію цього поля, а саме: *to love, to enjoy, to amuse, to admire, to please, to appreciate, to respect*.

Дієслово “to love”, згідно з дефініцією тлумачного словника, означає відчуття глибокої ніжності, пристрасної прихильності [21, 537]. “To love” вживається для опису майже такого ж кола ситуацій, що і “to like”, хоча існують об’єкти (батьки, діти, друзі, співвітчизники, батьківщина, свобода, життя), стосовно яких вважається доречнішим почуття любові “to love”, ніж простої симпатії “to like”. Отже “to love” припускає набагато більшу глибину переживання або прихильності, аніж “to like”, однак, як і “to like”, “to love” не вказує на якісь зовнішні вияви любові і відображає це почуття або як постійну властивість людини, або як її актуальний стан: *to love one’s profession (one’s friends, one’s children, one’s teachers, one’s native place)*.

У розмовній мові, особливо у сполученні з прислівниками *just, simply*, “to love” може вживатися для вираження ентузіазму суб’єкта стосовно об’єкта, який йому подобається, і тоді втрачає властивість означати глибоке відчуття любові: *I simply love icecream* – я просто обожаю морозиво.

Різницю між семантичними значеннями дієслів “to like” і “to love” у реалізації категорії оцінки можна простежити на прикладах: 1. Персонаж Артура Хейлі, Ненсі, є діловою жінкою, у якої розписана кожна година. Автор, даючи їй позитивну оцінку, вказує на те, що їй подобається такий спосіб життя: *But she liked a fast tempo at work, and play, though there were days – like this one – when a bit too much happened* (2, 372). 2. Секретарка містера Крейга у скрутний момент його життя зізнається йому у своїх почуттях: *“I loved working for you. I was lucky. It was better than any marriage I’ve seen around”* (3, 278).

У першому прикладі оцінку реалізовано дієсловом “to like”, яке в цьому випадку передає значення «подобатися» або відчуття задоволення. У другому прикладі дієслово “to love” вказує на глибоке почуття прихильності, яке рівнозначне коханням.

Отже, дієслову “to like”, як і дієслову “to love”, притаманна оцінна сема, різниця між ними полягає лише у ступені її інтенсифікації.

Дієслово “to enjoy” і його синоніми (*to relish, to fancy*) означають переважно почуття задоволення, що мають інтелектуальний характер, тобто виникають у результаті позитивної оцінки якогось об’єкта суб’єктом почуттів і не мають характерних зовнішніх виявів. При цьому дієслово “to enjoy” описує тільки фактичний стан суб’єкта – глибоке задоволення, що виникає безпосередньо в момент сприйняття приємного для нього явища або речі: *“He enjoyed their growing friendship and exchange of views”* (2, 153).

Дієслово “to amuse”, згідно з тлумачними словниками, означає «приємно захоплювати чимось увагу, особливо розважати, забавляти, викликати цікавість, радість, веселити» [21], наприклад: *“It is the only thing that deeply amuses me. It is my only playground. I am lucky to have a playground. Most people do not have one”* (3, 89).

Дієслово "to please" експлікує «приносити радість, задоволення». Це дієслово має загальне значення і передає широку гаму позитивних емоцій – від простого задоволення реальним станом речей, тобто відсутності незадоволення, до радості, викликаній тим, що все складається відповідно з уподобанням і бажанням людини, наприклад: "I formed my own opinion, and was pleased with this Constitution" (1, 261).

До синонімічного ряду дієслова "to respect", за даними синонімічних словників, входять також дієслова to regard, to esteem, to value, to prize, to revere, to hail, to honour, to cherish, to treasure, to exalt, to salute, to venerate, to worship, to deal with [15; 17; 19; 20; 21]. На основі досліджуваних творів до ЛСП меліоративної оцінки, реалізованої дієсловами-репрезентантами, ми включаємо дієслова "to admire", "to respect". Дієслова "to respect" і "to admire" означають мати до якоїсь людини або (рідше) предмета почуття, спричинене високою оцінкою його властивостей, тобто поважати, шанувати, захоплюватися. Ці дієслова відрізняються один від одного за смисловими ознаками. Дієслово "to respect" (поважати) припускає чисто раціональну і достатньо глибоко продуману позитивну оцінку властивостей особистості, а "to admire" (захоплюватися) – емоційну, часто пов'язану з безпосереднім сприйняттям людини або предмета: "Gerry was admired by his contemporary for his intelligence and respected for his integrity" (1, 239). Дієслово "to respect" уживається в тих випадках, коли повагу викликано лише моральними якостями самої особистості (як у нашому прикладі), а також і тоді, коли воно більш ритуалізоване суспільством (молодші поважають старших, діти – батьків, живі – мертвих і т. д.)

Почуття, означене дієсловом "to admire", є наслідком позитивної оцінки будь-яких внутрішніх або зовнішніх властивостей людини або речі, до того ж позитивна оцінка може виникати безпосередньо в момент сприйняття об'єкта, пов'язуватися з такими емоційними станами, як радість або задоволення, і мати повністю суб'єктивний, немотивований характер: "Though it was an organization which frequently opposed the programs of GSP & L, and sometimes thwarted them, Nim admired the Sequola Club" (2, 264).

Дієслова, які виражають контекстуальну оцінку

Серед дієслів-оцінок, окрім тих, що належать до ЛСП "to like", можна виділити ще дієслова, які в межах певного контексту виражають меліоративну оцінку.

З огляду на результати наших досліджень до категорії дієслів, що виявляють себе лише в контексті, належать також: to agree, to hope, to approve, to value, to adopt, to pride, to praise, to expect, to admit, to dream.

Наприклад: 1. "Even the Founding Father **admitted** that it was not exactly what any of them would have preferred" (1, 61); 2. "But even the more religious thinkers **valued** classical ideas" (1, 34); 3. "His plan was **praised** by everybody" (1, 63).

Досить часто функцію дієслів-оцінок виконують, окрім дієслів-репрезентантів, також і ті дієслова, які ми відносимо до розряду дієслів-індикаторів (дієслова, які вказують на оцінку), зокрема дієслова ЛСП "to know" (to think, to find): "You're a marvelously generous man, and I want to let you know that I **know** it" (3, 278).

За нашими спостереженнями, ці дієслова, як і дієслова-індикатори, не виражають диференційної оцінної семи, тобто вони не забезпечують оцінної інваріантності смислової структури слова, але відображають різні оцінні асоціації в конкретних ситуаціях уживання слова в художньому творі і відповідно набувають контекстуальної оцінної семи в тексті, створюючи конотативні, оцінно-змістовні відтінки до свого інваріантного значення.

Дієслова-замінники

Окреме місце серед дієслів-оцінок займають дієслова to do і to be. Деякі дослідники кваліфікують to do як субститут і розглядають його як дієслівний аналог іменного займенника one, а допоміжні і модальні дієслова – як репрезентанти [6; 9; 10]. Але, оскільки до "to do" дихотомію «репрезентант-замінник» представлено опозицією «допоміжне дієслово – недопоміжне дієслово», то нерідко цей субститут уважають не замінником, а репрезентантом. Дослідники, що відносять "to do" до замінника, вилучають з розгляду вживання "to do" у заперечних формах. На наше переконання, саме в цих формах дієслово to do реалізує оцінне значення.

Існує також думка, що дієслово-замінник "to do" завжди лексично відрізняється від дієслова, яке замінює, і йому властиве константне лексичне значення, яке абстрактно виражає ідею дії. При цьому стверджують, що власне тим лексичним значенням і визначається діапазон субституції за допомогою дієслова "to do" [6, 42].

У лінгвістичній літературі, яка присвячена дієслівній репрезентації, основну увагу зазвичай приділяють уживанню одинарного дієслова-репрезентанта в особовій формі. Ф. С. Гришкун називає таку форму монокомпонентною репрезентуючою формою [10, 7]. Здебільшого репрезентуюча форма не супроводжується жодним поширювачем. У цьому випадку репрезентант поширюється через розширення, наприклад: "No! Whatever the rest of us did or didn't do, Nimrod, no one in a long time **did** as much for Karen as you" (2, 493). У наведеному прикладі реалізовано позитивну оцінку, яку виражає суб'єкт висловлювання.

Отже, можемо стверджувати, що дієслово "to do" експлікує оцінку як у функції допоміжного дієслова, так і у функції основного дієслова.

Роль дієслова "to be" (бути) у дієслівній системі дослідники визначають як центральну. Це дієслово є одиницею, яка за своєю природою становить зв'язку і відповідно суттєвий зміст дієслова, специфіку його істинної ознаки трактують як спрямованість на суб'єкт, об'єкт і детермінант обставин [14].

Дієслово "to be" ми відносимо як до дієслів-замінників оцінних слів-репрезентантів, так і до дієслів-зв'язок. "Is it really that bad?" There seemed no point in lying? 'Yes, I'm afraid it **is**" (2, 436). У цьому прикладі дієслово is виступає як дієслово-репрезентант, що виражає оцінку.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Аналізуючи ЛСП, ми виходимо з припущення, що в комплексі семантичних компонентів оцінки одночасно із суб'єктом, об'єктом та інтенсивністю важливу роль відіграє

спрямованість оцінки. Спрямованість оцінки як окремих випадків кваліфікації об'єктів та диференціації властивостей порівнюваних об'єктів є одним з чинників, які визначають саме існування і внутрішню організацію ЛСП.

Отже, дієслова-репрезентанти володіють диференційно-оцінною семою і здатні повністю описувати відмінності одиниць семантичного поля «оцінка» (експліцитних або імпліцитних).

Це означає, що вони є дієсловами, диференційні семи яких забезпечують денотативне значення структури слова.

У подальших студіях уважаємо за доцільне зосередити увагу на дослідженні шляхів реалізації категорії оцінки у дискурсі художнього тексту (аргументаційному, спонукальному, емотивному), а також різнокатегоріальної оцінки в різножанровому дискурсі (політичному, науковому та інших).

ЛІТЕРАТУРА

1. Авганова Н. А. Синтаксические конструкции оценочной семантики : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. А. Авганова. – М., 1975. – 18 с.
2. Азнаурова Э. С. Очерки по стилистике слова / Э. С. Азнаурова. – Ташкент : ФАН Узб.ССР, 1973. – 401 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1969. – 279 с.
4. Барлас Л. Г. Об отношении стилистической окраски и эмоциональных оттенков слова к его лексическому значению / Л. Г. Барлас // Вопросы лексики и фразеологии современного русского языка. – Ростов-на-Дону, 1968. – С. 146–153.
5. Брандес М. П. Стилистический анализ / М. П. Брандес. – М. : Высш. шк., 1971. – 1277 с.
6. Буссел Ф. Ф. Глаголы-заместители в современном английском языке / Ф. Ф. Буссел // Иноземна філологія. – Львів, 1965. – № 3. – С. 42–47.
7. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика / Л. М. Васильев. – М. : Высш. шк., 1990. – 175 с.
8. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 226 с.
9. Воронина Л. А. Глагол-заместитель to do в современном английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. А. Воронина. – Харьков, 1953. – 192 с.
10. Гришкун Ф. С. Репрезентация глагола в современном английском языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ф. С. Гришкун. – Л., 1978. – 18 с.
11. Zubov A. V. О языковых средствах выражения категории оценки в современном английском языке (на материале англо-американской прессы) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. В. Zubov. – М., 1975. – 174 с.
12. Кузнецова В. А. Категория отрицательной оценки и ее отражение в системе глаголов современного английского языка : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. А. Кузнецова. – Л., 1982. – 153 с.
13. Петрищева Е. Ф. Изменения в составе интеллектуальной оценочной лексики в русском языке советского времени / Е. Ф. Петрищева // Развитие лексики современного русского языка. – М. : Наука, 1965. – С. 51–74.
14. Стенбергер И. В. Лексическая семантика английского глагола : [учебн. пособие к спецкурсу] / И. В. Стенбергер. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1984. – 120 с.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

15. Англо-русский синонимический словарь / [сост. А. И. Розенман, Ю. Д. Апресян]. – М. : Рус. язык, 1988. – 542 с.
16. Словарь лингвистических терминов / [сост. О. С. Ахманова]. – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – 606 с.
17. Oxford Paperback Thesaurus. – Oxford, Gr. B., 1973. – 909 p.
18. The Oxford English Reference Dictionary. – Oxford, 1996. – 1761 p.
19. The New American Roget's College Thesaurus. – New York, 1978. – 572 p.
20. The New Shorter Oxford English Dictionary / The New Authority on the English Language. – Oxford, 1993. – Vol. II. – 3801 p.
21. Webster's Desk Dictionary of the English Language. – New York : Portland House, 1990.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Collier Christopher. James Lincoln Collier. Decision in Philadelphia. – New York. : Random House, 1986. – 271 p.
2. Hailey Arthur. Overload. – New York, 1986. – 500 p.
3. Shaw Irving. Evening in Byzantium. – Great Britain, 1976. – 284 p.